

JORJ ORUELL VA ABDULHAMID CHO'L PON IJODIDA ERKINLIK MUAMMOSINING QIYOSIY TAHLILI

N.U.Temirov¹

Mas'ul muallif: Temirov Navro'zbek Ulug'murot o'g'li, Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi, <https://orcid.org/0009-0002-8439-7465>.

e-mail: E-mail: navrozbek.temirov9077@gmail.com

Accepted: 11 August 2026
Published: 11 August 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Temirov, N. U. JORJ ORUELL VA ABDULHAMID CHO'L PON IJODIDA ERKINLIK MUAMMOSINING QIYOSIY TAHLILI / N. U. Temirov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 2. — B. 71–74.

1. Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi, <https://orcid.org/0009-0002-8439-7465>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Jorj Oruellning "Molxona" va Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" asarlarida erkinlik muammosining badiiy-falsafiy talqini qiyosiy-adabiy asosda tadqiq etiladi. Tadqiqotda totalitar tafakkur, mafkuraviy manipulyatsiya, ma'naviy erkinlik va shaxsiyat masalalari allegorik hamda realistik-psixologik poetika doirasida tahlil qilinadi. Oruell ijodida erkinlikning siyosiy-ideologik yemirilishi va individning kollektiv ong ta'sirida sub'ektivligini yo'qotishi ochib berilgan bo'lsa, Cho'lpon romanida insonning ichki erkinligi, ma'naviy uyg'onishi va muhit bilan ziddiyati ruhiy-psixologik aspektida yoritiladi. Maqolada har ikki asardagi erkinlik konsepsiyasining umumiy va farqli jihatlari qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilinadi hamda XX asr ingliz va o'zbek adabiyotidagi shaxs va hokimiyat muammosining estetik talqini ilmiy asosda ochib beriladi.

Kalit so'zlar: erkinlik, shaxsiyat, totalitarizm, mafkuraviy manipulyatsiya, allegoriya, psixologizm, qiyosiy adabiyotshunoslik, jadid adabiyoti.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ СВОБОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ДЖОРДЖА ОРУЭЛЛА И АБДУЛХАМИДА ЧУЛПАНА

Аннотация. В данной статье на сравнительно-литературной основе исследуется художественно-философская интерпретация проблемы свободы в произведениях Джорджа Оруэлла "Скотный двор" и Абдулхамида Чулпана "День и ночь". В исследовании вопросы тоталитарного мышления, идеологической манипуляции, духовной свободы и личности анализируются в рамках аллегорической и реалистико-психологической поэтики. В то время как в творчестве Оруэлла раскрывается политико-идеологическая эрозия свободы и потеря субъективности индивида под влиянием коллективного сознания, в романе Чулпана освещается внутренняя свобода человека, его духовное пробуждение и конфликт с окружающей средой в психологическом аспекте. В статье сопоставительно-типологически анализируются общие и отличительные аспекты концепции свободы в обоих произведениях, а также на научной основе раскрывается эстетическая интерпретация проблемы личности и власти в английской и узбекской литературе XX века.

Ключевые слова: свобода, личность, тоталитаризм, идеологическая манипуляция, аллегория, психологизм, сравнительное литературоведение, джадидская литература.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FREEDOM IN THE WORKS OF GEORGE ORWELL AND ABDULHAMID CHO'L PON

Abstract. This article investigates the artistic and philosophical interpretation of the problem of freedom in George Orwell's "Animal farm" and Abdulhamid Chulpan's "Night and Day" works on a comparative-literary basis. The study analyzes issues of totalitarian thinking, ideological manipulation, spiritual freedom, and personality within the framework of allegorical and realistic-psychological poetics. While Orwell's work reveals the political-ideological erosion of freedom and the loss of the individual's subjectivity under the influence of collective consciousness, Chulpan's novel illuminates a person's inner freedom, spiritual awakening, and conflict with the environment from a spiritual-psychological perspective. The article analyzes the commonalities and differences of the concept of freedom in both works from a comparative-typological perspective, and reveals the aesthetic interpretation of the problem of personality and power in XX century English and Uzbek literature on a scientific basis.

Keywords: freedom, personality, totalitarianism, ideological manipulation, allegory, psychologism, comparative literature, Jadid literature.

Kirish. XX asr jahon adabiyoti inson, jamiyat va hokimiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy-estetik jihatdan tadqiq etgan muhim tarixiy bosqich sifatida xarakterlanadi. Ayniqsa, totalitar tuzumlarining shakllanishi, mafkuraviy bosimning kuchayishi va inson erkinligining turli siyosiy hamda ijtimoiy mexanizmlar orqali

cheklanishi adabiyotda shaxs va erkinlik muammosini markaziy mavzulardan biriga aylantirdi. Bu davrda yozuvchilar insonning ichki dunyosi, uning ma'naviy tanlovi, jamiyat bilan ziddiyati hamda erkinlik uchun kurashini turli poetik shakllarda tasvirlashga intildilar. Natijada erkinlik tushunchasi nafaqat siyosiy kategoriya, balki falsafiy, axloqiy va estetik hodisa sifatida ham talqin qilina boshlandi.

Jorj Oruell va Abdulhamid Cho'lpon ijodi ana shu murakkab tarixiy-madaniy jarayonning yorqin namunalari hisoblanadi. Turli tarixiy va ijtimoiy muhitda yashab ijod qilgan ushbu ikki adib asarlarida insonning hokimiyat bilan to'qnashuvi, mafkuraviy bosim ostida shaxsiyatning yemirilishi yoki aksincha, ichki erkinlikni saqlab qolish muammosi chuqur badiiy talqin etiladi. Jorj Oruellning "Molxona" ("Animal farm") asarida totalitar tizimning mohiyati siyosiy allegoriya vositasida ochib berilib, hokimiyatning inson ongini boshqarish va erkin fikrni yo'q qilish mexanizmlari tasvirlanadi. Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanida esa milliy uyg'onish davri fonida shaxsning ma'naviy izlanishlari, ijtimoiy muhit bilan ziddiyati hamda ichki erkinlik uchun kurashi realistik-psixologik poetika asosida yoritiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari davrida ham mafkuraviy ta'sir, ommaviy ongni boshqarish, inson erkinligi va ma'naviy mustaqilligi masalalari o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Shu sababli Oruell va Cho'lpon ijodida erkinlik muammosining qiyosiy tahlili nafaqat adabiy-estetik jihatdan, balki ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ikki adib ijodida erkinlikning siyosiy va ma'naviy qirralari turlicha poetik modellarda ifodalanishi qiyosiy adabiyotshunoslik uchun muhim nazariy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Shaxs va erkinlik muammosi XX asr adabiyotshunosligida eng ko'p tadqiq etilgan nazariy-estetik kategoriyalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, totalitarizm, mafkuraviy bosim va individning ichki erkinligi masalalari jahon adabiyoti hamda qiyosiy adabiyotshunoslik doirasida keng o'rganilgan. Bu muammo Jorj Oruell va Abdulhamid Cho'lpon ijodini tadqiq etishda ham markaziy metodologik yo'nalishlardan biriga aylangan. Shu bois mazkur mavzuni ilmiy jihatdan yoritishda totalitar tafakkur, modernizm, jadid estetikasi, siyosiy allegoriya va ma'naviy erkinlik konsepsiyalariga oid tadqiqotlarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Jorj Oruell ijodi, ayniqsa "Animal farm" ("Molxona") va "1984" romanlari G'arb adabiyotshunosligida totalitarizmning badiiy modeli sifatida keng o'rganilgan. Bernard Crick o'zining "George Orwell: A life" nomli tadqiqotida Oruell ijodini XX asr siyosiy tafakkuri bilan bog'liq holda tahlil qilib, yozuvchining totalitar tuzumga qarshi pozitsiyasi uning barcha asarlarining g'oyaviy markazini tashkil qilishini ta'kidlaydi [1; 214–216-b.]. Olimning fikricha, Oruell uchun erkinlik avvalo "haqiqatni ayta olish huquqi" bilan bog'liq bo'lib, inson ongini manipulyatsiya qilish totalitar tizimning eng xavfli jihati hisoblanadi. Bu g'oya ayniqsa "Animal farm" asaridagi "All animals are equal, but some animals are more equal than others" kabi paradoksal siyosiy formulalarda yaqqol namoyon bo'ladi. Crick ushbu satirani hokimiyatning til orqali ongni boshqarish strategiyasi sifatida baholaydi [1; 233-b.]. John Rodden esa Oruell ijodini siyosiy-estetik fenomen sifatida talqin qilib, "The Cambridge companion to George Orwell" asarida yozuvchining allegorik poetikasiga alohida e'tibor qaratadi [2; 87–90-b.]. Tadqiqotchining fikricha, "Animal farm" oddiy siyosiy satira emas, balki hokimiyatning kollektiv ongni shakllantirish mexanizmlarini ochib beruvchi universal modeldir. Rodden Napoleon obrazini totalitar lider arxetipi sifatida tahlil qilib, uning hokimiyatni saqlab qolish uchun qo'rquv, propaganda va tarixni qayta yozish usullaridan foydalanishini ko'rsatadi [2; 91-b.]. Ayniqsa, "Seven commandments"ning bosqichma-bosqich o'zgartirilishi erkinlikning ideologik manipulyatsiya natijasida yemirilishini ifodalovchi muhim poetik detal sifatida izohlanadi.

Totalitarizm fenomenining nazariy asoslari Hannah Arendtning "The origins of totalitarianism" asarida chuqur tahlil qilingan. Arendt totalitar tizimning asosiy xususiyati insonning individual tafakkurini yo'q qilish va uni ommaviy ongning bir qismiga aylantirish ekanini ta'kidlaydi [3; 323–325-b.]. Olimaning fikricha, totalitar hokimiyat nafaqat siyosiy nazoratni, balki "haqiqat ustidan monopoliyani" ham qo'lga kiritishga intiladi [3; 338-b.]. Ushbu nazariy qarashlar Oruell asarlaridagi hokimiyat modeli bilan bevosita uyg'unlashadi. Xususan, "Animal farm" romanida cho'chqalarning tarixni o'zgartirib talqin qilishi Arendt nazariyasidagi "ideologik haqiqat ishlab chiqarish" mexanizmini badiiy shaklda namoyon qiladi. G'arb adabiyotshunosligida distopik tafakkur masalasi M. Keith Booker tomonidan ham keng o'rganilgan. Olim "The dystopian impulse in modern literature" asarida Oruell ijodini modern jamiyatdagi erkinlik inqirozining badiiy ifodasi sifatida talqin qiladi [4; 56–58-b.]. Bookerning fikricha, distopik adabiyotning asosiy vazifasi insoniyatni mafkuraviy zo'ravonlik xavfidan ogohlantirishdir. Tadqiqotda Oruell asarlaridagi hayvonlar obrazi insoniyatning siyosiy va axloqiy degradatsiyasini ifodalovchi ramziy model sifatida sharhlanadi [4; 61-b.].

O'zbek adabiyotshunosligida Abdulhamid Cho'lpon ijodi asosan jadidchilik, milliy uyg'onish va ma'naviy erkinlik masalalari bilan bog'liq holda o'rganilgan. Naim Karimovning "Cho'lpon" nomli monografiyasi yozuvchi hayoti va ijodining eng mukammal tadqiqotlaridan biri hisoblanadi. Olim Cho'lpon ijodida erkinlik tushunchasi siyosiy mustaqillik bilan bir qatorda insonning ma'naviy uyg'onishi va ichki ozodligi bilan ham bog'liqligini qayd etadi [5; 184–186-b.]. Karimov "Kecha va kunduz" romanidagi Zebi obrazi orqali jamiyatdagi gender tengsizligi, ijtimoiy bosim va shaxs erkinligi muammosi yoritilganini ta'kidlaydi [5; 201-b.]. Tadqiqotchining fikricha, Cho'lpon erkinlikni faqat siyosiy kategoriya emas, balki insonning ma'naviy mavjudligi bilan bog'liq estetik hodisa sifatida talqin qiladi. Begali Qosimov jadid adabiyotini o'rganar ekan, Cho'lpon ijodidagi erkinlik g'oyasini milliy uyg'onish jarayoni bilan bog'laydi [6; 97–99-b.]. Olimning fikricha, jadid adabiyotida shaxs erkinligi masalasi ma'rifat va tafakkur ozodligi orqali ifodalangan. "Kecha va kunduz" romanidagi qahramonlar eski ijtimoiy tuzum va yangi modern tafakkur o'rtasidagi ziddiyatni aks ettiradi [6; 102-b.]. Qosimov Cho'lpon realizmini psixologik va ijtimoiy qatlamlarning uyg'unligi asosida tahlil qilib, yozuvchining asosiy estetik maqsadi insonning ichki ozodligini himoya qilish ekanini ko'rsatadi. Ozod Sharafiddinov ham Cho'lpon ijodini milliy tafakkur va

ma'naviy erkinlik nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Uning fikricha, Cho'lpon asarlarida insonning eng katta fojeasi uning o'zligini yo'qotishi bilan bog'liqdir [7; 144-b.]. Olim "Kecha va kunduz" romanidagi obrazlar tizimini tahlil qilib, qahramonlarning ruhiy kolliziyalari orqali jamiyatdagi ma'naviy inqiroz ochib berilganini qayd etadi [7; 147-149-b.]. Bu jihat Cho'lpon poetikasining Oruell ijodidan asosiy farqlaridan biri hisoblanadi: Oruell erkinlikni siyosiy-falsafiy kategoriya sifatida allegorik model orqali ifodalasa, Cho'lpon uni realistik-psixologik poetika asosida yoritadi.

Rus adabiyotshunosligida M.M. Baxtinning dialogizm nazariyasi ham shaxs va erkinlik masalasini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Baxtin shaxsni "dialogik mavjudot" sifatida talqin qilib, inson erkinligi uning mustaqil ovozga ega bo'lishida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi [8; 112-114-b.]. Ushbu nazariya Cho'lpon romanidagi ichki dialog va ruhiy kolliziyalarni, Oruell asarlaridagi ideologik monologizmni qiyosiy o'rganishda muhim nazariy asos bo'la oladi.

Metodologiya. Mazkur maqolada Jorj Oruell va Abdulhamid Cho'lpon ijodida erkinlik muammosining badiiy talqini qiyosiy-adabiy yondashuv asosida tadqiq etildi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tipologik metod yordamida "Molxona" va "Kecha va kunduz" asarlaridagi shaxs va hokimiyat munosabati, erkinlik konsepsiyasining siyosiy hamda ma'naviy talqinlari o'zaro solishtirildi. Tarixiy-adabiy metod orqali asarlarning yaratilish davri, ijtimoiy-siyosiy muhit va mualliflarning estetik qarashlari tahlil qilindi. Poetik-struktural yondashuv asosida allegoriya, ramziylik, psixologizm va obrazlar tizimining funksional roli ochib berildi. Shuningdek, diskursiv tahlil elementlari yordamida totalitar tafakkur, mafkuraviy manipulyatsiya va ma'naviy qarshilik mexanizmlarining badiiy ifodasi o'rganildi. Tadqiqot davomida jahon va o'zbek adabiyotshunosligidagi zamonaviy nazariy qarashlar, qiyosiy adabiyotshunoslik tamoyillari hamda siyosiy-estetik konsepsiyalarga tayanildi.

Tahlil va natijalar. Jorj Oruell va Abdulhamid Cho'lpon ijodida erkinlik muammosi XX asrning siyosiy hamda ma'naviy inqirozlari bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Har ikki adib turli tarixiy-madaniy muhitda yashab ijod qilgan bo'lsa-da, ularning asarlarida insonning hokimiyat, ijtimoiy bosim va mafkuraviy ta'sir ostidagi holati markaziy estetik muammoga aylangan. Oruell erkinlikni siyosiy kategoriya sifatida ko'rsa, Cho'lpon uni insonning ma'naviy va ruhiy mavjudligi bilan bog'laydi. Shu sababli "Molxona" va "Kecha va kunduz" asarlarida erkinlik muammosi ikki xil poetik model orqali namoyon bo'ladi.

Jorj Oruellning "Molxona" asarida erkinlik dastlab tenglik va adolat g'oyasi bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Old Major hayvonlarni inson zulmiga qarshi kurashga undab: "Man is the only real enemy we have" deydi [1; 15-b.]. Ushbu fikr hayvonlarning erkinlik haqidagi dastlabki tasavvurini ifodalaydi. Inson hukmronligidan qutulish ular uchun ozodlik timsoli bo'lib ko'rinadi. Biroq asar davomida bu ideal asta-sekin yemirilib boradi. Dastlab barcha hayvonlar tengligi haqidagi shior ilgari suriladi, ammo keyinchalik u "All animals are equal, but some animals are more equal than others" shakliga keladi [1; 112-b.]. Ushbu paradoksal jumla totalitar tafakkurning mohiyatini ochib beradi. Tenglik g'oyasi hokimiyat manfaatiga xizmat qiluvchi mafkuraviy vositaga aylantiriladi. Napoleon obrazi totalitar hokimiyatning ramziy modelidir. U dastlab oddiy rahbar sifatida namoyon bo'lsa-da, keyinchalik fermadagi mutlaq hukmdorga aylanadi. Napoleonning hokimiyatni saqlab qolishdagi asosiy vositasi qo'rquv va propaganda hisoblanadi. Ayniqsa, Snowballning "xalq dushmani" sifatida ko'rsatilishi totalitar tizimlarning klassik manipulyatsiya strategiyasini eslatadi. John Rodden Oruell ijodidagi totalitar modelni tahlil qilar ekan, yozuvchining asosiy maqsadi hokimiyatning ommaviy ongini boshqarish mexanizmlarini ochib berish ekanini ta'kidlaydi [2; 91-b.].

Asarda Squealer obrazi propaganda apparatining timsoli sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. U doimiy ravishda yolg'on statistik ma'lumotlar va balandparvoz shiorlar orqali hayvonlarni ishontirishga urinadi. Masalan, u: "The animals had never had it so good" deb ta'kidlaydi [1; 78-b.]. Aslida esa fermadagi hayot tobora og'irlashib borayotgan edi. Oruell bu orqali totalitar tizimning eng xavfli quroli haqiqatni manipulyatsiya qilish ekanini ko'rsatadi. Hannah Arendt totalitarizmning asosiy xususiyatlaridan biri sifatida "haqiqat ustidan monopoliyani qo'lga olish"ni ko'rsatadi [3; 338-b.]. "Molxona"dagi propaganda tizimi aynan mana shu nazariy qarashning badiiy modelidir. Asardagi Boxer obrazi oddiy individning fojiaiy timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Uning "I will work harder" va "Napoleon is always right" degan shiorlari ko'r-ko'rona itoatning ramzidir [1; 54-b.]. Boxer hokimiyatga mutlaq ishonadi va o'z mehnati bilan erkinlikni himoya qilayotganiga ishonadi. Biroq oxir-oqibat u qassobga sotib yuboriladi. Ushbu sahna totalitar tizim uchun inson qadri hech qanday ahamiyatga ega emasligini ko'rsatadi. M.K. Bookerning fikricha, distopik adabiyot individning siyosiy tizim ichida utilitar obyektga aylanishini ochib beradi [4; 61-b.]. Boxerning fojiaiy taqdiri aynan mana shu g'oyaning badiiy ifodasidir.

Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanida esa erkinlik muammosi ma'naviy va ruhiy qatlamlarda talqin qilinadi. Romanda insonning ichki kechinmalari, muhit bilan ziddiyati va ma'naviy tanlov masalasi markaziy o'rinda turadi. Zebi obrazi orqali yozuvchi patriarchal jamiyatdagi ayolning ruhiy qaramligini va erkinlikka bo'lgan ehtiyojini ochib beradi. Romanda Zebining ruhiy holati quyidagicha tasvirlanadi: "Zebi o'zini qafasdagi qushdek his qilar edi". Ushbu metafora qahramonning ichki ozodlikka intilishini ifodalovchi muhim poetik detal hisoblanadi. Qafas obrazi bu yerda insonning ijtimoiy va ma'naviy qaramligini ramziy tarzda anglatadi. Cho'lpon Zebining ichki iztiroblarini chuqur psixologizm orqali ochadi. U tashqi jihatdan itoatkor ko'rinssa-da, qalban erkinlikka intiladi. Naim Karimov Cho'lpon ijodidagi erkinlik konsepsiyasini tahlil qilar ekan, yozuvchi uchun erkinlik avvalo insonning ma'naviy uyg'onishi bilan bog'liq ekanini ta'kidlaydi [5; 186-b.]. Darhaqiqat, "Kecha va kunduz" romanida erkinlik siyosiy shior emas, inson qalbining tabiiy ehtiyoji sifatida talqin qilinadi. Miryoqub obrazi ham eski va yangi tafakkur o'rtasidagi murakkab konfliktni ifodalaydi. U bir tomondan modern fikrlashga intiladi, boshqa tomondan esa muhit ta'siridan chiqib ketolmaydi. Miryoqubning ichki ikkilanishlari orqali Cho'lpon jadid ziyolisining fojiaiy holatini ochadi. Begali Qosimov jadid

adabiyotidagi asosiy konflikt "ma'rifat va jaholat" o'rtasidagi ziddiyat ekanini ta'kidlaydi [6; 102-b.]. Miryoqub obrazi aynan mana shu tarixiy-estetik konfliktning mahsuli sifatida namoyon bo'ladi. Cho'lpon romanida ayol erkinligi masalasi ham muhim o'rin tutadi. Zebi taqdiri orqali yozuvchi patriarchal muhitning inson shaxsiyatini qanday cheklashini ko'rsatadi. Ozod Sharafiddinovning fikricha, Cho'lpon asarlaridagi fojiaiylik insonning o'zligini saqlab qolish kurashi bilan bog'liqdir [7; 147–149-b.]. Zebi obrazi aynan mana shu ma'naviy qarshilik modelining markaziy timsoli hisoblanadi.

Har ikki asarda ham hokimiyat inson erkinligini cheklovchi asosiy kuch sifatida namoyon bo'ladi, biroq uning poetik modeli turlicha. Oruell hokimiyatni totalitar apparat va propaganda orqali ko'rsatsa, Cho'lpon uni an'ana, jaholat va ijtimoiy stereotiplar shaklida tasvirlaydi. Oruellda individ kollektiv ong ichida yemirilayotgan subyekt sifatida gavdalansa, Cho'lponda inson ma'naviy uyg'onish orqali o'zligini saqlab qolishga urinuvchi ruhiy mavjudot sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan "Molxona" va "Kecha va kunduz" asarlari XX asr adabiyotida erkinlik konsepsiyasining ikki xil poetik modelini yaratgan muhim badiiy namunalardir.

Xulosa. Jorj Oruellning "Molxona" va Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" asarlarida erkinlik muammosi XX asr adabiy tafakkurining markaziy falsafiy-estetik kategoriyalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Har ikki adib turli tarixiy-madaniy muhitda yashab ijod qilgan bo'lsa-da, ularning asarlarida insonning hokimiyat, ijtimoiy bosim va mafkuraviy ta'sir bilan to'qnashuvi umumiy tipologik xususiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Oruell erkinlikni asosan siyosiy va mafkuraviy kategoriya sifatida talqin qilib, totalitar tizimning inson ongini manipulyatsiya qilish mexanizmlarini allegorik poetika orqali ochib beradi. "Molxona" asarida erkinlik g'oyasining asta-sekin yemirilishi, haqiqatning mafkuraviy qurolga aylanishi va individning kollektiv ong ichida yo'qolib borishi totalitar tafakkurning universallashtirgan modeli sifatida tasvirlangan.

Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanida esa erkinlik masalasi ma'naviy va ruhiy qatlamlarda talqin qilinadi. Roman qahramonlari, ayniqsa Zebi va Miryoqub obrazlari orqali insonning ichki ozodligi, o'zligini saqlab qolish kurashi va muhit bilan ziddiyati realistik-psixologik poetika vositasida ochib beriladi. Cho'lpon uchun erkinlik avvalo inson qalbining tabiiy ehtiyoji, ma'naviy uyg'onish va axloqiy tanlov bilan bog'liq tushunchadir. Shu jihatdan yozuvchi patriarchal muhit va jaholatning inson shaxsiyatiga salbiy ta'sirini chuqur psixologizm asosida yoritadi. Qiyosiy tahlil natijasida "Molxona" va "Kecha va kunduz" asarlarida erkinlikning ikki xil poetik modeli shakllangani aniqlandi. Oruell asarida "degradatsiya modeli", ya'ni individning totalitar mafkura ta'sirida sub'ektivligini yo'qotishi markazga chiqsa, Cho'lpon romanida "ma'naviy qarshilik modeli", ya'ni insonning ichki erkinligini saqlab qolishga intilishi asosiy estetik konsepsiya sifatida namoyon bo'ladi. Har ikki adibning estetik qarashlari turlicha bo'lsa-da, ularni birlashtiruvchi muhim jihat inson qadr-qimmatini, erkin tafakkur va ma'naviy mustaqillikni himoya qilish g'oyasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Arendt H. The Origins of Totalitarianism / H. Arendt. – New York : Harcourt Brace, 1973. – 576 p.
- [2] Booker M. K. The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction as Social Criticism / M. K. Booker. – Westport : Greenwood Press, 1994. – 212 p.
- [3] Crick B. George Orwell: A Life / B. Crick. – London : Penguin Books, 1992. – 432 p.
- [4] Karimov N. Cho'lpon / N. Karimov. – Toshkent : Sharq, 2003. – 320 b.
- [5] Orwell G. Animal Farm / G. Orwell. – London : Penguin Books, 2008. – 128 p.
- [6] Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik / B. Qosimov. – Toshkent : Ma'naviyat, 2002. – 400 b.
- [7] Rodden J. The Cambridge Companion to George Orwell / J. Rodden. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 278 p.
- [8] Sharafiddinov O. Cho'lponni anglash / O. Sharafiddinov. – Toshkent : Yozuvchi, 1994. – 256 b.
- [9] Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – Москва : Художественная литература, 1975. – 504 с.

2021